

**RAQAMLI IQTISODIYOTDA MOLIYAVIY NAZORAT
SAMARADORLIGINI OSHIRISH UCHUN ZAMONAVIY AXBOROT
TEKNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING MUHIMLIGI**

Turg'unov Bahtiyor Nuriddinovich

*Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Namangan filiali "Iqtisodiyot"
kafedrasida katta o'qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur tezisdan raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazorat tizimining samaradorligini oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Globallashtirish va raqamlashtirish jarayonlari moliya sohasida yangi yondashuvlarni talab qilmoqda. Xususan, sun'iy intellekt, blokcheyn texnologiyasi, "big data" tahlili, raqamli audit va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarining joriy etilishi nazorat jarayonlarining aniqligi, tezkorligi hamda shaffofligini ta'minlamoqda. Tadqiqotda zamonaviy axborot texnologiyalarining moliyaviy nazoratdagi amaliy qo'llanishi, ularning afzalliklari hamda iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashdagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, raqamli transformatsiya sharoitida nazorat tizimlarini takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, moliyaviy nazorat, axborot texnologiyalari, sun'iy intellekt, blokcheyn, raqamli audit, shaffoflik, avtomatlashtirish, big data, nazorat samaradorligi.

Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi iqtisodiy jarayonlarni boshqarish, nazorat qilish va tahlil etishning tamoman yangi usullarini

shakllantirdi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy oqimlarning hajmi, tezligi va murakkabligi ortib borayotgani sababli ularni samarali nazorat qilish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Moliyaviy nazorat davlat moliyasining barqarorligini ta'minlash, budget mablag'laridan maqsadli foydalanishni kuzatish, korrupsion holatlarning oldini olish hamda iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Shu bois, ushbu jarayonda zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish moliyaviy nazoratning sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qiladi.

Raqamli texnologiyalar – xususan, sun'iy intellekt, blokcheyn, "big data" tahlili, raqamli audit tizimlari va avtomatlashtirilgan hisobot platformalari moliyaviy axborotlarni to'plash, qayta ishlash va tahlil etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa, o'z navbatida, moliyaviy nazorat jarayonlarining shaffofligi, tezkorligi va ishonchliligini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish, davlat moliyasini boshqarish va nazorat tizimini modernizatsiya qilish borasida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida moliya sohasiga ilg'or texnologiyalarni joriy etish, elektron audit tizimlarini kengaytirish va nazorat jarayonlarini avtomatlashtirish bo'yicha chora-tadbirlar belgilangan.

Shu nuqtai nazardan, moliyaviy nazoratning samaradorligini oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash masalasi nafaqat texnik, balki iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlar raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy boshqaruvni yanada takomillashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash imkonini beradi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazorat tizimi an'anaviy usullardan raqamli yondashuvlarga o'tmoqda. Bunda asosiy maqsad – moliyaviy oqimlar ustidan tezkor, aniq va shaffof nazoratni yo'lga qo'yish, korrupsion xavflarni

kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirishdir. Zamonaviy axborot texnologiyalarining qo'llanilishi ushbu jarayonni avtomatlashtirish, inson omilini kamaytirish va xatoliklarni minimallashtirish imkonini beradi.

Birinchi, sun'iy intellekt (AI) texnologiyalari moliyaviy tahlil va audit jarayonlarida keng qo'llanilmoqda. AI algoritmlari yordamida katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlar (hisobotlar, tranzaksiyalar, xarajatlar) qisqa vaqt ichida tahlil qilinadi, g'ayritabiiy operatsiyalar aniqlanadi va potensial xavflar bo'yicha ogohlantirishlar yaratiladi. Bu esa moliyaviy nazorat organlariga tezkor qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

Ikkinchi, blokcheyn texnologiyasi moliyaviy operatsiyalarning shaffofligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Blokcheyn asosidagi tizimlarda barcha tranzaksiyalar o'zgartirilmaydigan raqamli zanjirda saqlanadi, bu esa moliyaviy ma'lumotlarning soxtalashtirilishiga yo'l qo'ymaydi. Natijada, budjet mablag'larining harakatini real vaqt rejimida kuzatish, noqonuniy operatsiyalarni aniqlash va moliyaviy intizomni mustahkamlash mumkin bo'ladi.

Uchinchi, "big data" (katta ma'lumotlar) texnologiyasi moliyaviy oqimlarni chuqur tahlil qilish va strategik qarorlar qabul qilishda katta ahamiyat kasb etadi. Katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash orqali nazorat organlari xarajatlar tuzilmasi, byudjet resurslarining taqsimoti va moliyaviy risklarni aniq prognozlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

To'rtinchi, raqamli audit va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlari moliyaviy nazoratning yangi bosqichidir. Masalan, elektron audit platformalari orqali tashkilotlarning moliyaviy hisobotlari avtomatik tarzda tahlil qilinadi, soliq to'lovlaridagi nomuvofiqliklar aniqlanadi hamda tekshiruv jarayonlari inson aralashuvisiz amalga oshiriladi. Bu esa nazorat jarayonini tezlashtiradi va sub'ektivlikni kamaytiradi.

Beshinchi, bulutli texnologiyalar (cloud computing) orqali moliyaviy ma'lumotlar markazlashgan xavfsiz muhitda saqlanadi va barcha nazorat organlari

tomonidan real vaqt rejimida ulardan foydalanish imkoniyati yaratiladi. Bu tizim davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirish bilan birga, axborot almashuvini ham yengillashtiradi.

Shuningdek, O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayonida "E-Nazorat", "E-Audit", "Soliq-servis" kabi elektron platformalar joriy etilib, moliyaviy nazorat tizimi bosqichma-bosqich raqamlashtirilmoqda. Ushbu tizimlar orqali budjet mablag'larining sarflanishi, tender va xarid jarayonlari ustidan onlayn nazorat amalga oshirilmoqda.

Umuman olganda, zamonaviy axborot texnologiyalarini moliyaviy nazorat tizimiga tatbiq etish quyidagi natijalarga olib keladi: Moliyaviy ma'lumotlarning ishonchliligi va aniqligi oshadi, nazorat jarayonlari tezkor va shaffof bo'ladi, inson omiliga bog'liq xatoliklar kamayadi, korrupsiya xavfi pasayadi va iqtisodiy boshqaruvning samaradorligi ortadi. Demak, raqamli transformatsiya nafaqat texnik yangilanish, balki moliyaviy boshqaruv madaniyatining yangi bosqichidir. Zamonaviy axborot texnologiyalari moliyaviy nazoratni faqat nazorat mexanizmi sifatida emas, balki iqtisodiy barqarorlik va ishonchlilikni ta'minlovchi strategik vosita sifatida shakllantirmoqda.

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish bilan chambarchas bog'liqdir. Axborot texnologiyalari moliyaviy jarayonlarning shaffofligini ta'minlash, nazoratning tezkorligini oshirish, ma'lumotlarni tahlil qilishni soddalashtirish hamda inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytirish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt, blokcheyn, katta ma'lumotlar tahlili, raqamli audit va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari kabi innovatsion yechimlar moliyaviy nazoratni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida moliyaviy intizomni mustahkamlash, korrupsion holatlarning oldini olish va davlat budjeti mablag'larining oqilona sarflanishini ta'minlash mumkin.

O'zbekiston Respublikasida raqamli transformatsiya jarayonlarining jadallashuvi, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasining bosqichma-bosqich amalga oshirilishi moliyaviy nazorat tizimini zamon talablari asosida modernizatsiya qilish uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bois, moliyaviy nazorat organlari faoliyatida ilg'or axborot texnologiyalarini tatbiq etish, kadrlar malakasini oshirish hamda nazorat jarayonlarini to'liq raqamlashtirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Demak, raqamli iqtisodiyotda moliyaviy nazoratni samarali tashkil etish – nafaqat davlat moliyasining barqarorligini ta'minlaydi, balki iqtisodiy islohotlarning natijadorligini oshiradi, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlaydi va mamlakatning raqamli rivojlanish istiqbollari kengaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmon. — O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami, 2020-yil, №30.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev. "O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror. — PQ–3832-son, 2018-yil 3-iyul.
3. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. "Davlat moliyasini boshqarishda axborot tizimlarini joriy etish strategiyasi" — Toshkent, 2022.
4. Axmedov A., Karimov B. Raqamli iqtisodiyot: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2021.
5. Xodjayev N. A. Moliya nazorati va audit tizimini modernizatsiya qilish yo'nalishlari. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.

6. Qurbonov S. va boshqalar. Axborot texnologiyalari va ularning iqtisodiyotdagi o'rni. — Toshkent: TATU nashriyoti, 2022.

7. OECD (Organization for Economic Cooperation and Development). Digital Transformation in Public Finance Management. — Paris: OECD Publishing, 2021.

8. World Bank. Enhancing Financial Accountability through Digital Solutions. — Washington, D.C., 2020.

9. Kapoor, A. & Singh, R. Blockchain in Financial Auditing: Transparency and Efficiency. — Journal of Digital Economy, Vol. 5(2), 2022, pp. 45–59.

10. O'zbekiston Respublikasi Hisob palatasi hisobotlari. Davlat budjeti mablag'larining samaradorligi va nazorat tizimi haqida yillik hisobotlar. — Toshkent, 2021–2024-yillar.